

Uppsala universitet

Institutionen för kulturanthropologi och etnologi

Sägner om Oden

Komparation mellan sägner om Oden och nordisk mytologi

Fortsättningskurs C

Uppsats i etnologi

Harald Kjersén

Uppsala universitet

Handledare: Katarina Ek Nilsson

Vårterminen 2018

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING.....	4
Bakgrund.....	4
Syfte.....	4
Teori och metod.....	4
Material och disposition.....	6
2 ODENSÄGNER.....	9
3 MYTEM.....	15
4 ANALYS AV SÄGNER OM ODEN.....	16
5 ROMANTIKENS INFLYTANDE I SÄGNER OM ODEN.....	19
6 GERMANSK OCH NORDISK MYTOLOGI.....	20
7 SLUTSATS.....	23
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	26

1. INLEDNING

Bakgrund

Denna uppsats, som är en vidareutveckling av en tidigare uppsats, indelas i sju kapitel: Odensägner, Mytem, Analys av sägner om Oden, Romantikens inflytande i sägner om Oden, Germansk och nordisk mytologi samt Slutsats, se vidare disposition. Ämnet för detta arbete är sägner om Odens jakt, ett traditionellt etnologiskt ämne, men avsikten med uppsatsen är att jämföra och dra paralleller med Nordisk mytologi. Vidare har jag 2013 skrivit en B-uppsats i historia, vikingar och runor, som behandlade en undersökning av 21 runstenar, för att ta reda på hur många gånger namnen Herre, Gud, Kristus, Tor; Oden och Fröj nämndes, och utifrån det resultatet se hur och när Sverige kristnades.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att med etnologiska/folkloristiska metoder influerad av bland annat strukturalistisk metod, göra en religions komparativ och kulturanalytisk jämförelse mellan nordisk mytologi och sägner om Odens jakt, vilka upptecknades på 1800- och -1900 talet. Mitt undersökningsobjekt är sägner om asaguden Oden. Jag avser också att anlägga ett modernitetsperspektiv.

Teori och metod

Jag använder mig av främst traditionell etnologisk/folkloristiskt kulturanalys, som den tillämpas av Billy Ehn och Orvar Löfgren, som delvis bygger på Claude Levi-Strauss strukturalistiska studier av myt. Jag anlägger ett religionskomparativt perspektiv (Robert N. Bellah).¹

Jag kommer här in på moderniteten och modernitetsbegreppet för att förklara sägner om Odens kontext i uppsatsen. Modernitetsbegreppet och moderniteten kommer från 1700-talets upplysning, och innebär bland annat en tro på förnuft, rationalitet och vetenskapliga framsteg, enligt Agneta Lilja, medan andra forskare förlägger den något tidigare.² Under tidigt 1900-tal innebar moderniteten att man ifrågasatte en del tidigare teorier och rådande omständigheter i samhället.³ Under sent 1900-tal så innebar en modernitetskritik att man, runt 1960, ifrågasatte moderniteten, och istället tog postmoderniteten dess plats och man ifrågasatte om vetenskapen skulle vara måttstocken för allting.

1 Bellah, 1964.

2 Lilja, 1996, s. 36.

3 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Modernitet>

Peter Berger, en amerikansk sociolog, listar upp fem punkter som är karaktäristiska för moderniteten: 1. Framtidsinriktning 2. Frihet 3. Individualism 4. Förnuft och rationalitet 5. Abstraktion.⁴ Modernismen kommer ur moderniteten och hör samman med utvecklingen mot demokratiska samhällen och sekulariseringen bland annat. Förbindelse-länken mellan modernism och modernitet kan kallas modernisering. Modernistiska teoribildningar, som man kan tala om, är till exempel diffusionism och evolutionism, alla positivistiskt färgade teorier.⁵ Ursprungligen kom positivismen från Auguste Comte, positivismens fader. Moderniseringen är de förändringar av näringar och samhällssystem västerlandet genomgått under de senaste seklerna, med utgångspunkt i moderniteten.

Till moderniseringen hör industrialiseringen, vetenskapliggörandet av vardagen, utvecklingen mot demokratiskt samhällsskick och mycket annat som förändrat vår tillvaro i grunden.⁶ Modernitetsbegreppet redovisar jag här för att sätta sägner om Oden i en kontext där urbaniseringen och andra uttryck för modernisering gjort att det finns en vurm och längtan efter gammal folklore som moderniteten varit med och suddat ut.

Robert N. Bellahs religionskomparativa artikel/essä använder jag för att visa på hur religionen utvecklats över tiden, från primitiv, arkaisk, historisk, tidig modern och modern religion, jämför med modernitetsbegreppet ovan. Särskilt använder jag den för att sätta min hypotes i fokus, jag jämför sägner om Odens jakt, upptecknade på 1800-1900 talet, under en historisk kristen religion, och också (tidig)modern religion, med nordisk mytologi, en förkristen arkaisk religion.⁷

Levi-Strauss strukturalistiska teorier om myter tillämpar jag på min studie av sägner om Oden genom att använda begreppet mytem också på sägnerna. Mytem är delar i en myt, se kapitlet om Mytem. Och det går utmärkt, för det strukturalistiska tänkandet som Levi-Strauss hade, var väldigt generellt, och kan tillämpas på all folklore så gott som, och som Émile Durkheim menade så ska samhällsvetenskapen studera samhället på en övergripande nivå som system och strukturer.⁸

Billy Ehn och Orvar Löfgren rör sig eklektiskt mellan olika teoretiska perspektiv i boken *Kulturanalys*, som jag har inspirerats av, från 1982, och de tar där upp tänkare som Mary Douglas och Edmund Leech. De lägger betoningen på kulturens så kallade binära oppositioner: *ordning/kaos, mänskligt/icke-mänskligt, individ/kollektiv* och *manligt/kvinnligt* och

4 Ek-Nilsson, 2016, s. 10.

5 Ek-Nilsson, 2016, s. 10.

6 Ek-Nilsson, 2016, s. 10.

7 Bellah, 1964.

8 Öhlander, 2017, s. 156.

civiliserad/primitiv osv. Alla binära oppositioner i det första ledet representerar kultur och ordning och alla binära oppositioner i det andra ledet representerar natur och kaos, se vidare kapitlet ”Analys av sägner om Oden”.⁹ Till exempel dikotomin/den binära oppositionen individ/kollektiv tar jag upp i slutet av kapitlet Odensägner, och då hänvisar jag till Ferdinand de Saussures binära opposition *langue/kollektiv* versus *parole/individ*, ursprungligen från hans lingvistiska projekt. *Langue* är själva språket, medan *Parole* är innehållet i språket, förenklat.

Claude Levi-Strauss bygger sedan vidare på Saussures vetenskapliga arbete, och hans studie av Grekiska myter är viktig i sammanhanget då jag försöker använda hans begrepp *mytem* också på sägner om Oden. Jag kommer resonera i slutsatsen att detta går att göra, för Levi-Strauss har en generell inställning i det strukturalistiska tänkandet, precis som Saussure använder lingvistikens på andra system än språk. På detta sätt kan man förstå att sägnerna om Oden ska förstås uppdelade som *mytemes/delar*, och det är kombinationen av *mytemen* som ger meningen, snarare än ett *mytem* isolerat, enligt Levi-Strauss. Min hypotes i uppsatsen är att det finns ett nära samband mellan sägnerna om Oden och nordisk mytologi. Båda namnen Oden och Tor finns i sägnerna och i nordisk mytologi.

Material och disposition

Primärmaterial (källor)

Jag har använt uppteckningar i Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (DFU) för min komparation mellan sägner om Oden och nordisk mytologi. Arkivmaterialet på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala har tillkommit i en anda av nationalismen som idé och moderniteten som fenomen.¹⁰ Man ville samla in gammal folklöre med hänvisning till vetenskapens behov, och i förlängningen samhällets behov, av analyserbart källmaterial. Det behövdes en gemensam grogrund, en uppsättning idéer och föreställningar, för att berättiga verksamheten, verksamheten vid folkminnesarkiven, och nationalismen var en sådan. I en urbaniserad tid ville man bevara bondesamhället för eftervärlden. Delat språk, historia och kultur, ett gemensamt öde, och likhet och brödraskap mellan medborgarna inom nationens gränser. Idén om nationen ledde till att varje nation skulle ha ett gemensamt språk, ett gemensamt förflutet, en nationell folkkultur, och nationell karaktär och mentalitet som skiljde den från andra nationer.¹¹

Just det inhemska språket var en viktig ingrediens i nationalismens idéer. Den filologiska vetenskapen avmystifierade de heliga språken – latin, grekiska och hebreiska – under 1800-talet och

9 Öhlander, 2017, s. 160.

10 Lilja, 1996, s. 31.

11 Lilja, 1996, s. 31.

gjorde samtidigt det inhemska språket till ett slags ”folkets egendom”. Det var sådana ”nationella och folkspråkliga hänsyn” som redan på 1870-talet motiverade landsmålsföreningarna att samla in gamla folkföremål och folklöre, med syfte att bevara det för eftervärlden och hembygden.¹²

Landsmålsföreningarna var en yttring av intresset för svenskhet och självkänedom och motsvarade Nordiska museet och folkminnesföreningarna som fanns på annat håll och bildades bland annat ur studentnationer i Uppsala som Västgöta nation och Norrlands nation.¹³ ”Under det tidiga 1900-talet blomstrade traditionsarkiven, som också kallas folkminnesarkiv och folklivsarkiv. På några få decennier införlivades hundratusentals uppteckningar om folkets liv, leverne och minnen i samlingarna vid de stora folklivs- och folkminnesarkiven i Göteborg, Lund, Uppsala och vid Nordiska museet i Stockholm. Insamlingsverksamheten var nära förbunden med i samtiden pågående traditionsforskning vid landets högskolor och universitet. För unga folkminnes- och folklivsforskare var uppteckningsresor för arkivens räkning en självklar del av karriären.¹⁴ Landsmålsföreningarna var speciella föreningar knutna till studentnationerna vid universiteten.

I Fredrik Skotts avhandling; ”Folkets minnen”, står det följande: ”Sveriges allra flitigaste traditionsupptecknare, värmlänningen Ragnar Nilsson, var en av dem som under det tidiga 1900-talet märkte av det ökande intresset för folkkulturen och dess tillvaratagande. Till Västsvenska folkminnesföreningen rapporterade Nilsson om den förändrade inställningen till sitt arbete: ”Till en början möttes mitt arbete med axelryckningar och mycket undran. ’Då häringa gamla skrepte va ju bare jål’ och följaktligen ingenting att ta vara på. Nu berättar de gamla beredvilligt.”

Från att tidigare varit något som främst engagerat en liten bildad elit hade folkkulturen på kort tid blivit intressant för en större och större del av befolkningen. ”Folkminnesrörelsen, som den populärt kallas” genomsyrar det allmänna medvetandet, konstaterade *Handelstidningens Veckoblad* i slutet av 1920-talet; på allvar hade begreppet folkminnesforskning och folkminnesinsamling förts in i den dagliga diskussionen. ”Ingen som någorlunda följer med i sin tid, vad som sker och vad man talar om, kan undgå att komma i beröring med dessa begrepp.”¹⁵

Jag har använt *Snorres Edda*, översatt av Björn Collinder, också som källa, till den nordiska mytologidelen av uppsatsen. Thor Ewings *Gods and worshippers in the viking and germanic world* och Priscilla Chris Kershaws *The one-eyed god*, har jag också använt i den nordiska mytologidelen,

12 Lilja, 1996, s. 31.

13 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Landsm%C3%A5lsf%C3%B6rening>

14 Skott, 2008, s. 14.

15 Skott, 2008, s. 37.

och Claude Levi-Strauss artikel *Structural Anthropolgy: The Structural Study of Myth* i mytemkapitlet.

Litteratur som inspirerat

Snorres Edda, översatt av Björn Collinder; Denna bok tillsammans med - *Gods and myths of northern europe* av H.R. Ellis Davidson, har jag med för att få Nordisk mytologisk faktabakgrund. The -*One-eyed God*- av Chris Kershaw; refererar jag till för att visa på det Indoeuropeiska perspektivet. *Asa-Tors hammare* av Ebbe Schön; har jag med för att visa på släktskapet eller det tvärvetenskapliga mellan etnologi och religionshistoria, och för att det finns berättelser om Tor som är Odens son (och Oden där). *Älvor vättar och andra väsen* av Ebbe Schön har jag med, precis som Bengt af Klintbergs *Svenska folksägner*, för att ha ett folkloristiskt bakgrundsmaterial och för att det finns ett kapitel om de gamla gudarna. *Fädernas Gudasaga* av Viktor Rydberg; har jag med för att dels visa på vilken påverkan samtida ”romantiker” hade på folkloren och vice versa, och för det Nordiska mytologiska innehållet (en sammanfattning av Viktor Rydbergs Undersökningar i Germansk mytologi). *Religious Evolution* av Robert N. Bellah; Har jag med för det religionskomparativa inslaget. *Gods and worshippers* av Thor Ewing; refererar jag till för att boken innehåller det senaste inom forskningen om Germansk och nordisk mytologi.

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1997_155, skriven av Magnus Alkarp, refererar jag till för källkritik mot Adam av Bremens verk. Sedan använder jag Agneta Liljas avhandling -*Föreställningen om den ideala uppteckningen*-, för att förstå moderniteten i dess relation till insamlandet av sägner och annan folklore. Och så använder jag Fredrik Skotts avhandling -*Folkets minnen*-, för att förstå varför insamlandet av sägner och annan folklore tog fart runt 1920-talet (på grund av att det var då folket (de flesta) i Sverige, hade lämnat landsbygden bakom sig för staden (även om att urbaniseringen började vid slutet av 1800-talet) och många såg tillbaka till tiden när de flesta bodde på landsbygden med nostalgi). Jag använder mig också av Lars Lönnroths *Det Germanska spåret* eftersom den ger en bra inblick i både hur synen på det Germanska och Nordiska varit under olika tidsepoker och påverkan från det kristna på arkaisk Nordisk mytologi och tvärtom.

Jag delar upp min C-uppsats i sju kapitel: Inledning, Odensägner, Mytem, Analys av sägner om Oden, Romantikens inflytande i sägner om Oden, Germansk och Nordisk mytologi samt Slutsats.

2. ODENSÄGNER

Jag ska här gå igenom och analysera Odensägner, främst sägner som handlar om Odens jakt. Här kommer en Odensägen återgiven av Ebbe Schön:

En gumma från Jämtland var ute och letade efter sina kor en söndagskväll på sensommaren. Långt i fjärran syntes kornblixtar mot horisonten, annars var allt stilla. Men plötsligt började det blåsa så att träden gungade, och hon kände sig plötsligt kuslig till mods, som om något ovanligt och farligt höll på att hända. Rätt som det var fick hon se en naken kvinna komma springande mot sig. Kvinnan såg rädd ut och hade så bråttom att hon hade slängt sina långa pattar bakåt över axlarna för att få dem ur vägen. Hon flämtade och flåsade och hade knappt tid att stanna. – Tala inte om för någon att du sett mig här, snälla du, bad hon och var på ett par ögonblick försvunnen bland träden. Sen dröjde det inte länge förrän karl i bredskyggig hatt kom på en svart, hög häst. Han frågade om gumman hade sett en främmande kvinna, men hon ljög och svarade nej, som den flyende önskat. Ryttaren försvann bland träden, men efter en kort stund var han tillbaka. Efter hans häst släpade nu den främmande kvinnan, fastbunden i hårflätorna. Den grymme ryttaren vände sig till gumman och muttrade: Har du bara svarat uppriktigt som det var, så hade du sluppit se den här kvinnan plågas. Ryttaren var ingen annan än Oden, som var på jakt efter skogsrån. Den jämtländska gumman hade egentligen tur, för det hände ofta att Oden dödade den som inte talade sanning för honom. Ibland hade han sällskap av två eller flera hundar. Han hade rött hår och bara ett öga. Beväpningen var en bössa eller ett långt spjut. När han jagade skogsrån och andra folktroväsen kallades det för ”Odens jakt” eller ”Onsjakten”.

Han färdades ofta i luften och mest var det lucianatten eller julnatten Oden var ute och det var få som såg något annat än lysande ögon och eldröda tungor. Ibland var det istället Tor som var ute och när det dundrade som värst så var blixterna blänket av hans hammare när han slungade den efter troll och jättar. Åskan slog ner i ett berg av anledning: Det bodde troll i berget.¹⁶

Exempel på Odensägner som jag själv har studerat i Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (DFU) återges här (upptecknat av E Holmkvist 1932): ”Dän här oden, odens jakt, de täto nu från dem som ha arbetat i vaskot”. Eller upptecknat av August Strömberg 1930:

Kallades lushund luciehund på lucianatten lades foder, sädeskärvar bestämde först vid skörden. Dessa kärvar lades ut till odens hästar för att han icke skulle göra dem något ont.

Vi ser här precis som Ebbe Schön menar att man var rädd för att Oden skulle göra människorna något ont och att det var på lucianatten bland annat som Oden var ute.¹⁷ Här återges en sägen om

¹⁶ Schön, 1986.

¹⁷ ULMA: 2743:6.

Odens jakt, det som det oftast handlar om i sägner om Oden, och då är det alltid i negativ bemärkelse, Oden var någon man var rädd för och inte ville möta:

Odens Jakt: Odens jakt går mellan elva och ett på natten. Är en ute då, kan en få höra sus och dån i luften, de med . Förr i tiden fanns det så gott om bergatroll, och så var det inte så långt emellan en kunde få höra Odens jakt gå, för den gällde trollen se. Min far ville aldrig vara ute mellan elva och ett på natten. Skulle vi ut tidigt , som en måste då gällde långresor, brukade far min säga: -Vi reser strax efter ett, för då är Odens jakt över. Eller - Vi får lugna oss tills jakta är överstånden, för den vill jag inte komma i möte med. Likaså var han alltid angelägen om att han skulle vara hemma, eller i nattkvarter, om han var på långresa, före klockan elva. Men det fanns en del, som mente att de två timmarna mellan tolv och två var Odens. Vi barn var alltid så rädda för midnattstimmen, för vi hörde alltid det här talet.¹⁸

Här har vi barn med i sägner och det talas om att Odens jakt går mellan elva och ett på natten. En annan sägner upptecknad av L. Linnarsson, återges här:

Det var en som gav sig ut på långresa strax efter klockan tolv en natt. Där mötte han en ryttare på en svart häst. -Va ä du för en, som inte håller dig hemma så här dags, sa han. Vet du inte att de två timmarna mellan elva å ett är mina timmar. Och så red han vidare. Men rätt som det var small ett skott. Och så kom ryttaren tillbaka samma väg. Då hade han ett troll hängande baköver röva på hästen. -Här hade du sullen hängit, om ja inte sköt dän hära, en. Och så visade han på trollet.¹⁹

Jag tror att det går att sammanbinda Nordisk mytologi med 1800-1900 talens uppteckningar av folklore, i varje fall med avseende på namnen, och att tron levde, särskilt på asa-guden Tor och Oden kvar länge i Sverige²⁰, Ovanstående sägner påminner om temat: Oden jagar folkloreväsen; Troll och jättar och så vidare, i Nordisk mytologi. Och med tanke på att Sverige var ett av länderna i västvärlden som senast kristnades, på de flesta ställen i Sverige var det asatro, på 1100-talet, i alla fall i gamla Uppsala var det fornnordisk tro då, så kan man förstå att sådana föreställningar och senare sägner, levde vidare ända in på 1800-talet, dock bara temana och namnen. Detta är min egen hypotes.

En liknande sägner lyder så här:

Odens jakt: En furste -han hette Oden-Jagade på en viss högtidsdag, som prästerna strängt befallt skulle hemlighållas. Men han trotsade deras påbud. Då ställde de om att han skulle få jaga i rymden i all världis framtid.²¹

Här ser man konflikten mellan kyrkan (kristendomen) och den gamla tron, asatron, och han (Oden)

18 Landsm. Upps: 12410.

19 Landsm. Upps: 12410.

20 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Oden>

21 ULMA: 3239.

skulle få jaga i rymden i all framtid, istället för på jorden, enligt prästerna. Kyrkan försökte, inte bara när Sverige kristnades utan också senare, få bort gamla hedniska högtidsdagar och högtider genom att lägga kristna högtidsdagar och helgdagar över dem i den kristna kalendern. Med julen och midsommarafton är det samma sak, ordet jul är fornnordiskt och har inte mycket gemensamt med julen idag och på 1800-1900-talen. Jag nämner det för att visa på att mycket som vi tror är kristet är i själva verket ”hedniskt” och har fornnordiska rötter, och detta är det samma sak med sägner om Odens jakt, i alla fall med namnet Oden. Och jag nämner detta också för att visa på hur kyrkan försökt fått bort hedniska yttringar som sägner, sagor och mytologi. Ytterligare en annan sägen om Odens jakt återges här:

De tala allt om en jakt som gick fram i lufta. De lät alldeles som när hunna skäller. De kunde höra tre slags läte, då va så större å mina hunna som drev. Ja hule´t allri, män Emile for i kjartare, å då fanns allt fler mä honom, som påsto att di hört jakta. Å då fanns allt di som både satt å hunså. –Vem som jaga? Ja då skulle vara Oden, sa di.²²

Här hör vi om hunden som skäller och den som jagar (fram i luften) är Oden. Det påminner än en gång om hur Oden (och Tor) jagade folkloreväsen som troll och jättar till exempel, i fornnordisk mytologi. Jag menar alltså att fornnordisk mytologi kan ha sammankopplingar med folklore upptecknat på 1800-1900-talet, eftersom Sverige kristnades så sent och element av Asatro levde kvar länge, på vissa platser i alla fall, till exempel tron på Oden, hövdingarnas gud, och Tor, böndernas gud.²³ Det ska noteras att alla dessa sägner om Odens Jakt upptecknade av L. Linnarsson, härstammar från Västergötland.

H.R. Ellis Davidson skriver i sin bok från 1964, att studiet av mytologi (arkaisk och primitiv) är inte längre en verklighetsflykt in i fantasierna av primitiva kulturer, utan ett sökande av en djupare förståelse av det mänskliga psyket eller sinnet.²⁴

Den franska antropologen Claude Levi-Strauss talar om myter, sagor och sägner (och annan folklore), som ett språk med sin egen grammatik, som är unik för varje kultur. Och när vi studerar våra egna myter så kan det finnas paralleller till andra kulturers myter och detta är en av de mest spännande relativt nyupptäckta sakerna i religionshistoria. Och vi måste undersöka vilket arv våra förfäder gav oss i form av myter innan vi kan jämföra dem i ljuset av andra kulturers myter.²⁵

22 Landsm. Upps: 12832.

23 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Oden>

24 Davidson, 1964, s. 22.

25 Davidson, 1964, s. 21.

Här fortsätter jag med en annan sägen om Oden:

Vid slåttern skulle man lämna det sista för Odens häst. När de slog i ängarna Ons häst ha, sa de. De hjälpte Anders i Brogåda att slå. När de slagit i närmaste färdigt, lyfte Anders på lien och sa: Ons häst sa la nå ha.²⁶

Denna sägen är nedtecknad enligt en 70-årig man ifrån Södra Härade, Aron Andersson, bonde och snickare. Fågelvik den 8 februari 1939. Odens häst kan syfta på hans häst från nordisk mytologi; Den åttafotade hästen Sleipner.

Här kan det vara på sin plats att förklara vad skillnaden mellan primitiv och arkaisk är i religions mening: Robert N. Bellah skrev en artikel i ”the American Sociological Review” som skiljer mellan fem religionssteg i religionsutvecklingen och den heter ”Religious Evolution” : Första steget är Primitiv Religion: Det innebär totemism och animism: Tron på andar i allt, som stenar, vattendrag osv. Och tron på förfäders andar, och att de lever vidare med de levande. Andra steget är Arkaisk Religion: Och det innebär ett gudapantheon, med gudar för olika ändamål och uppdrag för människorna, till exempel kärleksgudinnor, krigsgudar, överstegud (Oden) för hövdingar och gudar för bönder (Tor). Och de lever ovanför människorna (Olympen eller Asgård till exempel), och sen människornas värld (Midgård) och sen underjorden (för de dödas själar). Sen kommer tredje religionssteget: Historiska religioner och fjärde och femte (religioner med en gud som är mera avlägsen i människornas liv än de arkaiska) och det fjärde steget är reformationen (tidig modern) och det femte motreformationen (modern).²⁷ Sägner om Odens stoff kan härstamma från nordisk mytologi, menar jag, och de själva är vandringsägner upptecknade på 1800 och 1900 talet. Det finns vissa saker som kan tyda på att sägner om Oden kan ha ett samband med Nordisk mytologi att göra, till exempel Sveriges sena kristnande. Sverige kristnades antagligen sist i Europa, i alla fall i de flesta delarna av landet. Mot detta talar dock att man har hittat kristna gravar i Varnhem i Västergötland redan från 800-talet.²⁸ Så man kan se Sveriges kristnande som ett lapptäcke vid den här tiden; i gamla Uppsala så var det fornnordisk tro ända fram till 1100-talet, samtidigt som det i till exempel Västergötland var kristendom från år 800 ungefär. Förut sas alltid att Sverige kristnades på 1100-talet. Jag har inga direkta belegg för min hypotes, men resonerar bara kring vad som kan vara troligt och möjligt, och för och emot om det finns något samband mellan nordisk mytologi och sägner om Oden, och sätter upp min hypotes för att kunna diskutera detta genom uppsatsen, se vidare Slutsats.

Samtidigt har antagligen romantikens vurm för germaner, vikingar och svensk kultur och folklore,

26 Landsm. Upps: 12410.

27 Bellah, 1964.

28 Axelsson & Vretemark, 2013.

påverkat sägnerna om Oden mycket, samt Olof Rudbeck under 1600-talets Svenska stormaktstid, då allt skulle vara grandios, och det skulle vara en storslagen historia och folklöreberättelser.

Så här lyder nästa sägen:

[...] vägen fast han vet allt, men gör det blott för att bedraga och förväna synen. Hästar skena när de få se honom. Och så skall han vandra i evighet, ty han får aldrig bli kristen ehuru han derom har bett och skall be. Derfor hatar han också människorna. Nyårsnatten och julafton kommer han åkande precis kl. 12 så häftigt på broar och gator att elden fräser kring hjulaxlarna och hela vagnen tycks brinna. Thommesse eller Tomasmesso natten rider han på en stor häst (Sleipner) över land, haf och berg företrädd af 2ne stora hundar ([överstruket: Thors bockar? Ehuru] Oden eller Woden i de Germanska sagorne nämnes som jägare) och under denna ridt jagar han efter skogsnyfver, hvilka han fäller med skott som aldri felar. [(överstruket: Thors hammarslag] Han är så stor och hög att hans hvita rockarmar synas öfver skogstopparna och glänsa som solen. Denna natt böra alla quarnar och andra verk stå stilla, ty annars kan det hända om han är nära dessa stanna af sig sjelf och personerna vid dem få tvitnsot. Deremot hafva tjenster som bevisat honom blivit frikostigt belönade. Aftonen hålles ännu helig på några ställen opp i landet. I Odensvi socken säges allmogen der han ligga begrafnen och till och med i den stora herrliga kulle som straxt vesterom Odensviholms herregård reser sin skogbeväxta hjessa dominerande öfver sjö och land xxxx. Sockens namn tycks understödja traditionens sagavi betyder helgadt ställe, en offerplats XXX en offerlund. Oden har således förnämligast bland andra gudar blivit dyrkad här. Något eget och anmärkningsvärt härvid är att detsamma om Oden att han kunde göra mönnum bama edr mönnum vit edr afl oc gefa ödrum. Och sasom Dranga Drott?? Äfven var gengångare.²⁹

Här finns många intressanta aspekter och intressant innehåll. Det sägs i sägnen att Oden får hästarna att skena och han skall vandra i evighet för han kan aldrig bli kristen, för han är ju hednisk i kyrkans ögon. Och han hatar därför människorna och han kommer åkande klockan tolv på nyårsnatten och julafton så häftigt på broar och gator, så att elden fräser kring hjulaxlarna och hela vagnen tycks brinna. Tomasmesse natten rider han på en stor vit häst (Sleipner i nordisk mytologi). Och Tomasmesse är en minnesdag 21 december, efter aposteln Thomas, som led martyrdöden år 68 eller 69 efter Kristus.³⁰ Och han rider över land, hav och berg företrädd av två stora hundar, som kan motsvara Thors bockar eller som jag gissar, Odens vargar Greke och Freke. Sen står det att Oden eller Woden (det germanska namnet på guden Oden) i de germanska sagorna nämns som jägare, och det stämmer med nordisk mytologi, med Oden (tillsammans med Thor) som jägare av oknytt; jättar, troll och så vidare. Och sen står det i ovanstående sägen att Oden just jagar skogsnymfer, vilka han fäller med skott som aldrig felar. Överstruket: Thors hammarslag (han jagade som sagt också oknytt, fast med hammaren Mjölner. Han (Oden) är så stor och hög, att hans vita rockärmar syns över skogstopparna och glänsa som solen. Och denna natt bör alla kvarnar och verk stå stilla, annars kan det hända att om han är nära dessa, att de stannar av sig själva, och att personerna som är vid dem får tvinsot. Sen talas det om att personer som bevisligen tror på honom blivit frikostigt

29 ULMA: 93:26.

30 https://no.wikipedia.org/wiki/Tomasmesse_I

belönade. Och det står vidare att aftonen hålls helig (Tomasmesso), på några ställen i landet. Vidare talas det om att i Odensvi socken, sägs det av allmogen, att han ligger begravd och i den stora härliga kulle, strax väster om Odensviholms herrgård, reser sin skogsbeväxta hjässa, dominerande över sjö och land. Socknens namn tycks understödja traditionens sagavi, eftersom den betyder ett helgat ställe och offerplats. En offerlund (som var vanligt under vikingatiden). Oden har således förnämligast bland andra gudar blivit dyrkad här (han var hövding och överguden). Sen står det något om en gengångare. När jag sen redovisar nordisk mytologi i kapitel 5, så kommer ni känna igen likheter med denna sägen. Man ska dock vara medveten om att arkivarierna på arkivet som arkiverat denna uppteckning, strukit över vissa saker i uppteckningen de inte trott på och att mycket är av otydlig betydelse och svårt att använda för att bevisa att sägner om Oden hör samman med nordisk mytologi. Upptecknaren har kanske också försökt att mytologisera sägnen och man ska vara medveten om den problematiken. Detta kan han ha gjort för att han vill att nordisk mytologi och sägner om Oden ska höra ihop. Man kan tänka sig detta i samband med att han kanske var en del av senromantikens strömningar. Detta kan man sätta i samband med modernitetsbegreppet eller moderniteten, vurmen för folketro och sägner spiller över på så sätt att människor vill att vissa saker hör ihop. Det som gick förlorat när bondesamhället upplöstes ska ersättas med ett grandios förgånget, och olika idéströmningar spelar in här.

En annan sägen, som kanske visar på Oden som olycksbärare (negativt) i svensk folklore, och som representant för döden, är denna sägen:

Det va en som va ute å åkte -det var mitt på natten och mörkt -då fick han se en kvinna komma springande med ett barn efter sig. Hon sprang så att knäna slog mot bröstet, som var mycket långa. Efter kom en ryttare ridande och förföljde henne. Så kom han till ett hus, där hustrun och barnet nyss dött. Det var således dem han hade sett och ryttaren var döden. (Variant: Ryttaren har barnet på armen.)³¹

E. Östergren är upptecknare och landskapet sägnen kommer ifrån är Västergötland. Således kan man se att Oden i sägnerna om Odens jakt uppfattades som något negativt och ibland farlig. Jag menar att Döden och Oden har många likheter, jag tänker på Odens nekromantiska sida, se kapitlet om Germansk och Nordisk mytologi.

31 ULMA: 25:50.

3. MYTEM

Den franska strukturalismen, vilken Claude Levi-Strauss är den främsta företrädaren för, menar att man ska se strukturerna i samhället. Levi-Strauss menar att folks sedvänjor, myter och föreställningar (folklore) kan ses som ett språk, med sin egen grammatik, (se slutsatsen).

Claude Levi-Strauss delar upp myter i mytem, som han använder på den Grekiska myten om Oedipus, och jämför den med myten om Cadmos. Claude Levi-Strauss behandlar myterna som ett orkesterstycke, och hans uppgift blir att återetablera det korrekta arrangemanget. Han sätter alla 1:or tillsammans och alla 2:or tillsammans, och så vidare.

Cadmos söker sin syster

Europa, förtjust i Zeus

Spartol dödar Cadmos dödar

varandra draken Labdacos (Laios fader)=lam

Oedipus dödar sin Laios (Oedipus fader)=Left-sided

far, Laios

Oedipus dödar Sfinxen

Oedipus gifter sig med sin mor,

Oedipus=Svullen fot

Jocasta

Eteocles dödar sin bror,

Polynices

Antigone begraver sin bror,

Polynices, trots förbud

För att förstå vad jag menar med mytem, så är en förklaring på plats: Levi-Strauss antar att 1. Om det finns en mening att finna i mytologi, så kan det inte finnas i ett isolerat element, utan måste finnas i sättet elementen (mytem) är kombinerade. 2. Fast myter tillhör samma kategori som språk, så innehar språk i myter specifika egenskaper. 3. De egenskaperna finns bara över den ordinarie lingvistiska nivån, med det menas, de innehar mer komplexa egenskaper än i annat lingvistiskt uttryck. Om de tre poängerna ovan är korrekta som hypotes, så kommer två konsekvenser att följa: 1. Myter är, som resten av språk, gjorda av konstituerande enheter. 2. Dessa konstituerande enheter förutsätter de konstituerande enheterna i språk, när de analyseras på andra nivåer, nämligen phonemes, morphemes och sememes, men dessa skiljer sig från den sistnämnda på samma sätt som den sistnämnda skiljer sinsemellan; de tillhör en högre och mer komplex ordning.³²

³² Levi-Strauss, 1955.

4. ANALYS AV SÄGNER OM ODEN

Billy Ehn och Orvar Löfgrens kulturanalys, där de kartlägger teman i en världsbild eller system av föreställningar³³ kan användas med teman som kaos och ordning, moral och kosmologi till exempel, på ovanstående sägner om Oden. Oden ses som något negativt, där har vi essensen av hans kosmologiska väsen. Han hotar ordningen, där har vi ett kategoritema som har att göra med kaos och ordning, i Ehn och Löfgrens söklista. Temat moral berörs genom att man inte ska befatta sig med Oden utan vara en skötsam människa som inte drabbas av Odens farliga, negativa inflytande. Vidare kan man se Oden i sägnerna som en anomali eller avvikelse, som Ehn och Löfgren menar: Alla samhällen har olika kategorier, som människor är indelade i, och avvikelserna från de kategorierna är intressanta att studera, för de säger mycket mer om samhället än de som är inordnade i kategorierna. En anomali kan ses som farlig och udda, till exempel gengångare som är en person som inte dött på rätt sätt, och inte passar in i rätt kategori, och på samma sätt kan man se Oden i sägnerna som en farlig, annorlunda och udda anomali.³⁴ En anomali kan ses som avvikande farlig, men ibland även helig. Enligt antropologispråk kan man kalla Oden i Odensägnerna för en trickster, alltså en varelse som medierar mellan binära oppositioner och transcenderar dem, som också Billy Ehn och Orvar Löfgren skriver i sin bok.³⁵ En sådan varelse är, som skrivits ovan, en anomali och avvikelse och kan därför ses som farlig, annorlunda eller helig. Varelsen passar inte in i någon kategori i det aktuella samhällssystemet, utan medierar mellan två kategorier = binära oppositioner. Loke i nordisk mytologi kan ses som trickster, precis som Oden i sägner om Oden. Ehn och Löfgren listar upp binära oppositioner som: Civiliserad – Primitiv, Kultiverad – Vild, Mänsklig – Djurisk, Kontrollerad – Okontrollerad, Förfinad – Vulgär, Rationell – Irrationell, Förnuft – Känsla, Huvud – Kropp, Tanke – Hand, Ren – Oren, Moralisk – Amoralisk, Hög – Låg, Individualitet – Massinstinkt, Överklass – Underklass, Man – Kvinna, och alla begreppen i första ledet motsvaras av Kultur och Ordning och alla begreppen i andra ledet motsvaras av Natur och Kaos.³⁶

Som jag skriver om nedan, så menar Claude Levi-Strauss att om det finns en mening att finna i mytologier, så är det inte i de isolerade mytemen/elementen, utan hur dessa element är

33 Ehn&Löfgren, 1982, s. 27.

34 Ehn&Löfgren, 1982, s. 60.

35 Ehn&Löfgren, 1982, s. 38

36 Ehn&Löfgren, 1982, s. 38.

kombinerade.³⁷ Detta kan man även tillämpa på sägner om Oden, och all folklöre. Detta härstammar från lingvisten Ferdinand de Saussure, den moderna lingvistikens fader 1857-1913.³⁸ Denna Saussure inspirerade senare tänkare, som till exempel antropologer, som just Levi-Strauss och Mary Douglas. Émile Durkheim påverkade också Levi-Strauss och Douglas, och han menade att samhällsvetenskapen skulle studera samhället på en övergripande nivå som system och strukturer.³⁹ På detta sätt kan man dela upp sägner om Oden i mytem och till exempel se delen/mytemet;

Kvinnan Oden möter när han jagar ett skogsrå (en naken kvinns med papparna över ryggen).

och sen kombinerat med det andra mytemet;

Gumman ljuger för Oden att hon inte sett något skogsrå och Oden jagar vidare.

På detta viset får man fram meningen i sägen (om det finns någon mening att finna), genom att kombinera olika mytem, som Levi-Strauss gör. Meningen med denna sägen är då: att man kan dra till med en nödlögn för att stoppa det negativa eller onda (läs Oden). Då har jag kombinerat kulturanalys med mytemteorin i den slutsatsen av analysen. Oden uppträder under magiska tider som torsdagar och på nätter och kvällar; klockan 24:00. Han uppträder också under, för kristendomen och de vanliga människorna, viktiga högtider som till exempel Tomasmessenatten och julnatten och nyårsnatten, och han får aldrig bli kristen som det står i ovanstående sägen om Tomasmesse. Man kan tänka sig att kyrkan haft inflytande över hur dessa sägner ser ut och att de försökt skrämman vanligt folk med Oden, och som ovan i analysen så kan man se Oden som en trickster och anomali som skrämmer de vanliga människorna.

Saussure som inspirerade Levi-Strauss, menar att man ska skilja på Parole och Langue, där Langue utgör den allmänna sociala delen som alla innehar, av språket, och Parole hur det talas (individuellt). Meningen av att ”träd” just betyder träd finns i våra hjärnor och Saussure menar också att studiet av språket går att använda på alla semiologiska system, inklusive kulturella system som riter och traditioner (folklöre).⁴⁰ Levi-Strauss menar att myter (och sagor och sägner och all folklöre) är som ett språk med sin egen grammatik, men myter (läs folklöre, alltså också sägner) har mera komplext innehåll än någon annat lingvistiskt uttryck.⁴¹

37 Levi-Strauss, 1955.

38 Öhlander, 2107.

39 Öhlander, 2017.

40 Öhlander, 2017, s. 156.

41 Levi-Strauss, 1955.

Sägner om Oden och gumman från Jämtland kan man analysera så här: En gumma och en naken kvinna som springer, och Oden som straffar den som inte talar sanning för honom, och som jagar efter skogsrån. Sensmoralen är: Ljug inte för Oden. Vidare står det att han har rött hår och bara ett öga (Oden). Han färdas i luften och det var mest på lucianatten och julnatten han var ute och det var få som såg något annat än lysande ögon och eldröda tungor. Julnatten kan diskuteras om den är mest hednisk (Nordisk mytologi) eller kristen. Samma med lucianatten, där den sågs precis som torsdagar som magisk, och oknytt och folktroväsen var ute och härjade. Enligt den kristna kyrkan firar man julen på grund av Kristi födelse, men sen forntiden har man alltid firat vändpunkter på året, när det är som mörkast och när det är som ljusast, till exempel. Så de kristna högtiderna har nästan alltid sina arkaiska forntida förlagor.⁴²

Det som talar för att sägner om Oden skulle ha nära samband med nordisk mytologi, är att stora delar av Sverige var hedniskt minst till 1100-talet, som jag tidigare framhållit (andra delar av Sverige var det inte, se slutsatsen). Det som talar emot är att det gått så lång tid mellan 1100-talet och 1800- och 1900-talen, då sägnerna om Oden upptecknades från informanter, och de flesta forskare på detta område idag, som Ebbe Schön, Bengt af Klintberg och Tommy Kuusela, betvivlar starkt att dessa sägner om Oden har något nära samband med nordisk mytologi, förutom själva namnet Oden och temat Oden (och Tor, när det handlar om honom). Vidare fanns också, som nämnts ovan, kristendomen på vissa platser i Sverige redan på 700-800 talen. Dock ej på de flesta platser förrän efter 1100-talet. Gamla Uppsala fick sin kristna kyrka (ärkestiftet) över det påstådda hednatemplet 1164, när kristendomen tog över där också, och domkyrkan i Uppsala tog över 1273 ärkebiskopssätet, domkyrkan i Uppsala hade i alla fall börjat byggas då.⁴³

Bengt af Klintberg menar att man är ganska tvivlande på att om det finns en obruten tradition mellan asaguden Oden och den yngre folktrons jägare. Föreställningar att bruset i skyn skulle vara en övernaturlig jägare eller jaktfölje, har funnits i stora delar av Europa, och man har ofta tänkt sig att det är en forntidskung som leder jakten, i Sverige forntidskungen Oden.⁴⁴

42 Bellah, 1964.

43 https://sv.wikipedia.org/wiki/Gamla_Uppsala_kyrka

44 Klintberg, 2008, s. 23.

5. ROMANTIKENS INFLYTANDE I SÄGNER OM ODEN

Vad som, förutom den långa tidsrymden, gör det svårt att med säkerhet fastställa ett direkt samband mellan nordisk mytologi och sägner om Oden nedtecknade på 1800-1900-tal, är att litterära strömningar som göticismen och romantiken och så vidare, har påverkat. Sägner om Oden som upptecknades på 1800- och 1900-talen, kan och har säkerligen påverkats av verk skrivna under romantiken, under huvudsakligen 1800-talet, med författare som Viktor Rydberg, som undersökte germansk mytologi och fädernas gudasaga, och Erik Gustaf Geijer.⁴⁵ Det Götiska förbundet publicerade i sin tidskrift *Iduna* Frithiofs saga, som kom ut i bokform 1825, och som är ett diktverk av Esaias Tegnér. Verket är inspirerat av *Fritjof den djärves saga*, en isländsk så kallad *fornaldarsaga*.⁴⁶ Det finns ett flertal författare i Sverige under romantiken som skriver verk som handlar om vikingar och nordisk mytologi. Sen ska man inte heller glömma Olof Rudbeck den äldre (som inte verkade under romantiken, men som jag ändå nämner på grund av hans inflytande på svensk kultur och vetenskap) på 1600-talet, som tänkte sig att antiken, nordisk mytologi, folkvandringstid och gamla Uppsala, tillsammans ledde fram till Svea rike och som var samma sak som det sjunkna Atlantis.⁴⁷ Sen var det så att Sverige var stormakt på 1600-talet, och skulle ha en grandios mäktig historia, inklusive folklöreberättelser.

45 Rydberg, 1887.

46 <http://kosmiska.se/files/hist/vikingar.html>

47 https://sv.wikipedia.org/wiki/Olof_Rudbeck_den_%C3%A4ldre

6. GERMANSK OCH NORDISK MYTOLOGI

Oden var allfader och hövdingagud, son till Bor och hans farfar hette Bure, och bror med Vile och Ve. Han var skaldekonstens gud, krigsgud (tillsammans med Tyr), de dödas gud (Hela var dödsgudinnan) och sejdkonstens gud (magi). Han verkar också varit associerad med nekromantik och läkekonst.⁴⁸ Han hade den åttafotade hästen Sleipner, som kunde springa fort i luften och spjutet Gungner som alltid träffade och Vargarna Greke och Freke och korparna Hugin och Munin (som flög ut i världen och hörde och såg allt som Oden inte såg från sitt torn, i Asgård=Asagudarnas hemvist). Asagudarna bodde i Asgård, jättar och annat ont oknytt i Jotunheim, Alver i Alvheim, Vaner i Vanaheim (skaldeguden Njord och hans barn, fruktbarhetsgudarna Frej och Fröja är Vaner, men levde ändå i Asgård). Människorna levde i Midgård och de döda i underjorden. Världsträdet Yggdrasil var stommen för hela världen och Mimers (vishetens) brunn låg vid dess rot, där också draken Nidhögg fanns. Nornorna siade om vad som hänt (Skuld) och vad som händer (Verdandi) och som kommer att hända (Urd). Oden var som sagt krigsgud och raseriets gud. Han dömde på slagfältet vilka som skulle vinna slaget och han förknippas med det raseri som vikingarna kunde ha under ett slag kallat bärsärkagång (Bärsärk). Hans germanska namn var Woden och Wotan. Valkyriorna var unga kvinnliga krigare, nakna under ringbrynjan, som hämtade de fallna krigarna till Odens Valhall eller Fröjas Breidablick i Asgård och de red på sina hästar i luften. Där kunde de (kämparna, i Odens Valhall) festa på grisen Särimmer, som återuppstod efter att de ätit upp honom. På dagarna kämpade de på slagfältet utanför Valhall.⁴⁹ Dagens lärda har utmanat denna syn på valkyrior och tror istället att de var ”Wrathful killers”,⁵⁰ Som Thor Ewing menar är någon sorts monster nästan, istället för romantikens bild av nakna unga kvinnor ridande på hästar (i luften) med ringbrynja på sig, och som hämtade de fallna vikingakämparna till Odens Valhall och Fröjas Breidablick. Tor var åskguden och bekämpade jättar och vidunder och oknytt, och han var son till Oden, och Loke räknades som Tors bror, fast han var son till en jätte och en jättinna.

I gamla Uppsala satt, enligt Adam av Bremen, en tysk missionär (död före 1095)⁵¹, Oden, Tor och Frejs gudabilder som en treenighet i det gamla hednatemplet, som skulle legat ungefär där dagens gamla Uppsala kyrka ligger. Treenigheten påminner om den kristna, på grund av (tror jag), att Snorre Sturlasson när han skrev sin Edda, ville blidka och inte stöta sig med den nya religionen. Så han skrev om de tre Asagudarna som tre fiktiva gestalter i Eddan.⁵² Adam av Bremens

48 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Oden>

49 Collinder, 1983.

50 Ewing, 2008, s. 98.

51 https://sv.wikipedia.org/wiki/Adam_av_Bremen

52 Collinder, 1983.

ögonvitnesskildringar är klart tendensiösa, enligt historiker, han skrev bland annat att det fanns enögda monster i gamla Uppsala. Han skrev också om offerriter och annat och är väl den enda direkta skriftliga källa om hur det gick till i gamla Uppsala på vikingatiden.⁵³ Adam av Bremen, sin inledning till trots, betraktas av vetenskapen som en historiker eller en fullständigt opålitlig kyrkoman, ingen av dessa utgångspunkter är särskilt vetenskapligt hållbar. Inom ramarna för dessa okritiska eller hyperkritiska perspektiv har det inte funnits utrymme för en mer mångfasetterad bild av texten.⁵⁴ Det bör man ha i åtanke när man studerar eller läser hans verk. Ansgar missionerade också i Sverige vid ungefär samma tid, men han var mest i Birka.⁵⁵ Sen har Priscilla Chris Kershaw (från Journal of Indo-European Studies) tagit fram teorier om Oden som en Indoeuropeisk flyttbar gudom (finns i olika varianter hos olika, främst Indoeuropeiska folkslag)⁵⁶, som uppträder som samma gudom, fast i olika varianter och skepnader, med ungefär samma religiösa och kultiska funktion. Chris Kershaw nämner också gamla Uppsala i början av sin bok *The One-Eyed God; Odin and the Indogermanic männerbunde* (män som levde utanför samhället i olika grupper och sysslade bland annat med "Rites de Passage"). Rites de Passage är i det här fallet när en man i en primitiv eller arkaisk kultur (religion) ska bli man, och till exempel utsätts för provningar för att bli det. Allmänt är rites de passage en övergångsrit och det finns fyra huvudsakliga: 1. Välkomnande av en nyfödd, gärna med namngivning samtidigt, 2. Mandomsprov (som jag tar upp), barns inträde i vuxenvärlden, 3. Giftermål, 4. Avliden (upptagande till förfäders andar).⁵⁷

Loke var den främsta "onda" i nordisk mytologi, fast som vi sett ovan i sägnerna om Odens jakt (mycket senare i och för sig och med annan statsreligion), så räknades Odens jakt som något klart negativt och farligt. När Odensägnerna nedtecknades var Sverige för länge sen kristet och när man trodde på nordisk mytologi, under förkristen tid, var Sverige hedniskt. Oden i nordisk mytologi var en dualistisk gestalt, både ond och god (mest god kanske), och det är väl precis som Oden i sägnerna om "Odens jakt", att han var både ond och god (förebådade mest problem i sägnerna). Människan var uppbyggd av sex olika delar; Lekamen, själen, anden, rörelseförmågan, det varma blodet och gudaskepnaden.⁵⁸ Det ansågs i nordisk mytologi att varje människa hade sin egen skyddsande, Fylgia, som såg efter och skyddade människan i olika farliga situationer. Detta påminner om olika folktroväsen, exempelvis tomten, i klassisk folklöre (som såg efter bondens gård till exempel). Så det finns verkligen beröringspunkter mellan nordisk mytologi och folklöre, båda kommer ur gammal folktro. Tomten var i och för sig mer oberäknelig än en Fylgia och var god mot

53 http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1997_155

54 http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1997_155, (Sida 155)

55 Kjersén, 2013.

56 Kershaw, 2000.

57 <https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%96verg%C3%A5ngsrit>

58 Rydberg, 1887 s. 21

sin herre om denne skötte sig bra mot honom, men kunde vara väldigt besvärlig om herren inte skötte sig bra. Och folklöre, som är den ursprungliga etnologin, består både av myter, sagor, sägner, ordstäv, gåtor och så vidare. Man kan citera Thor Ewing, från hans bok ”Gods and worshippers”, om germansk och nordisk mytologi: ”Det är bättre att se förkristen religion som ett system av överlappande och nära relaterade religiösa världsåskådningar och praktiserande snarare än en odelbar religion.”⁵⁹

59 Ewing, 2008, s. 9

7. SLUTSATS

Man kan inte självklart, särskilt i sägnen upptecknad av östra Smålands och Ölands landsmålsförening⁶⁰, se och urskilja paralleller mellan nordisk och germansk mytologi och till exempel Tors bockar och hammarslag. Denna del i nedteckningen var överstruken, på grund av att forskaren eller arkivarien inte trodde på detta.

Oden och Woden (i de germanska sagorna, som det står), Odens häst Sleipner, två stora hundar (troligtvis Odens vargar Greke och Freke), och det nämns ett helgat ställe och offerlund i sägnen, där Oden som förnämsta gud blivit dyrkad.

Ovanstående citat är också ett exempel på sådant med tvivelaktig sanningshalt i uppteckningen.

Vilka slutsatser man ska dra av detta är en mer komplicerad fråga, eftersom sägnerna kan ha blivit påverkade av författare och tänkare på 1700- och 1800-talet, som exempelvis Erik Gustaf Geijer och Viktor Rydberg. Dessa två kan här få representera idéströmningen Romantiken, som kom efter Upplysningens verklighetsförankrade världssyn. Sedan kan också, vice versa, anta att sägnerna har påverkat dessa och andra författare, åt andra hållet, så att säga. Det var inte bara Viktor Rydberg och Erik Gustaf Geijer i Sverige som skrev om nordisk och germansk mytologi på 1800-talet. Många författare har troligtvis påverkat sägnerna om Oden genom att de har uppmärksammat, förskönat och idealiserat Svensk folkloristik, som till exempel sägner om Oden.

Jag har försökt i denna uppsats att visa på paralleller mellan nordisk och germansk mytologi och sägner om Odens jakt, men resultatet blir nog negativt, alltså det finns nog inget samband. Tommy Kuusela⁶¹, fil. dr i religionshistoria, med inriktning på nordisk mytologi, menar att det kanske kan finnas ett samband mellan sägner om Odens jakt och nordisk mytologi, men han tror inte på någon kontinuitet, utan menar att det enbart är temana som förenar, fast sägnerna är upptecknade på 1800-1900 tal och nordisk mytologi och förkristen tro försvann från Sverige senast på 1100-talet.

Tommy Kuusela betonar också att Odensägnerna innebar något klart negativt för folk, alltså innebar fara eller död, eller något annat negativt. Oden var en Trickster och anomali.

Claude Levi-Strauss försökte i sina undersökningar att visa hur olika folks sedvänjor, myter och föreställningar kan ses som ett språk med var sin bestämda grammatik.⁶² Honom hänvisar jag till för

60 Informant G.V. Sylvander, ULMA: 93:26

61 Samtal med Tommy Kuusela, forskningsarkivarie vid Dialekt- och folkminnesarkivet Uppsala (DFU).

62 sv.m.wikipedia.org/Claude_Lévi-Strauss

att förstå kopplingen mellan sägner om Oden och nordisk och germansk mytologi, för sägner och myter är båda ett språk enligt Levi-Strauss, och båda har sin bestämda grammatik, och båda är folklore; alltså stoff som talar om upplevelser och föreställningar hos olika folk, och livsvillkor, och världsåskådning och världsuppfattning. När man studerar ett visst folks myter eller sägner eller sagor, eller vilken folklore som helst, så får man en inblick i detta folks värld och världsåskådning. Om man sedan jämför två folks olika folklore kan man, som antropologer påpekar, se sig själv när man speglar sig i skillnader och likheter med det andra folket. Claude Lévi-Strauss var utvecklare av strukturalismen och såg strukturerna i samhällena. Hans teorier om mytemes har visat sig vara komplicerat att tillämpa på mitt material, vilket i sig utgör ett resultat av min undersökning. Men hans teorier har hjälpt mig förstå och redovisa sägnerna om Oden och grekiska myter (som han använder som exempel), och att förstå deras mening och varför de berättades för människor genom årtusenden.

Man kan se på kristnandet av Sverige som ett lapptäcke, i Varnhem i Västergötland var det kristendom redan på 800-talet⁶³ och i gamla Uppsala i Uppland var det hedendom ända fram till 1100-talet. Så kan man se på hela dåvarande Svea rike (Götaland och Svealand), att vissa platser i Götaland och Svealand var kristna tidigare och andra mycket senare, som ett lapptäcke. Sigtuna var också en plats som tidigt tog till sig kristendomen, och var med sina kyrkor och kloster som en frontlinje mot hedendomen, som fanns i till exempel gamla Uppsala. Bland samerna var det naturreligion eller som man också säger shamanism, det första steget av Bellahs Religion evolutions femstegsmodell. Hedendomen eller nordisk mytologi representerar här det andra steget: Arkaisk religion, och Kristendom representerar här det tredje steget: Historiska religioner.⁶⁴ Min slutsats i uppsatsen blir att namnet Oden är samma i sägner om Oden och nordisk mytologi, men det finns inte någon obruten berättartradition från fornnordisk tid genom religionsskiften och samhällsförändringar fram till 1800- och 1900-talen, utan det är temana (namnen) med Oden och Tor, som levt kvar i sägnerna.

Lars Lönnroth avhandlar i sin bok ”Det Germanska spåret” hur romantiken kom med sitt intresse för europeisk folkloristik och Germanernas ursprung och historia på 1700- och 1800-talen. Dessförinnan kom stormaktsgöticismen på 1500- och 1600-talen, huvudsakligen som en följd av krigen mellan kungarikena Sverige och Danmark, då de båda rikena försökte visa på sin urgamla storhet och sina ärofulla hjältedåd, genom inhemska dokument, runinskrifter, latinska krönikor och inte minst den isländska sagalitteraturen. I Sverige sökte man sig tillbaka till folkvandringstidens

63 Axelsson & Vretemark, 2013.

64 Bellah, 1964.

berättelser om hur goterna erövrade Romarriket och upprättade egna stater på den europeiska kontinenten och Frankerriket. I Danmark hämtade man framför allt argument från den mäktiga latinska krönikan *Gesta Danorum* (Danernas bedrifter).⁶⁵ Sen följde folkminnesinsamlingarna på 1800- och 1900-talen, som avhandlats ovan. Namnen och temana Tor och Oden följde med ända från arkaisk tid med nordisk mytologi och över den nämnda stormaktsgöticismen, romantiken och vurmen för folkloristiken med folkminnesinsamlingarna på 1800- och 1900-talen. Romantiken, vars kulturpersonligheter som Erik Gustaf Geijer och senromantikens Viktor Rydberg vilka var påverkade av tidens strömningar och stormaktsgöticism, kom väl delvis till som en effekt av att Sverige var stormakt på 1600-talet. Under 1600-talet sökte man sig tillbaka till folkvandringstidens berättelser om hur goterna erövrade Romarriket och etablerade egna stater på den europeiska kontinenten. Goterna uppfattades i Sverige som Götar som utvandrat från Sverige under antiken. Stora historieskrivare som Jordanes och Tacitus skildrade goternas hjältedåd, och dessa goters bedrifter uppfattades i Sverige som svenska. Sålunda såg man Sverige som ett lika gammalt och beundransvärt rike som Romarriket.⁶⁶

Namnen Oden och Tors innebörder påverkades av alla dessa tidsepoker, medan själva namnen isig förblev oförändrade. Man kan inte tala om en obruten berättartradition mellan Nordisk mytologi och sägner om Oden, utan mera se namnen och temana som en kulturell yttring, som kan användas på olika sätt, beroende på vem som talar och beroende på vilken tidsepok vi talar om och vilken kontext det gäller. Allt beror på om vi menar Oden i sägner om Oden, eller Oden i Nordisk mytologi. Kulturelementet Oden är alltså ganska relativt och föränderligt, som visas denna uppsats, och olika idéströmningar, som stormaktsgöticismen, romantiken och vurmen för Svensk folklöre och insamlandet av densamma på 1800- och 1900-talen, har påverkat sägnerna om Oden. Det som gick förlorat när det gamla bondesamhället upplöstes, skulle ersättas med ett grandios förlutet, enligt modernitetsperspektivet. Så modernitetsperspektivet har jag kunnat använda på sägnerna om Oden, men inte lika framgångsrikt Levi-Strauss mytemteori eller Saussures binära oppositioner. Oden i sägnerna kan nog inte ha någon obrutet samband med Oden i nordisk mytologi, för det sambandet skulle gå genom stormaktsgöticismen, vidare över romantiken och vurmen för svensk folklöre på 1800- och 1900-talen, och det är inte så troligt. Jag kan bara spekulera, och den information jag kunnat införskaffa i ämnet räcker inte för att fullständigt kunna svara på min fråga. Så svaret på min fråga, om sägner om Oden har något samband med Oden i nordisk mytologi är: Det är inte troligt att Oden i sägnerna har något samband med Oden i nordisk mytologi, men det visar på en önskan om att ett grandios och anrikt förlutet.

65 Lönnroth, 2017.

66 Lönnroth, 2017, s. 131.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta Källor

Förkortningar: Landsm.Upps=Landsmålsarkivet Uppsala, ULMA=Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, DFU=Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.

Linnarsson, Linnar (accessionsnummer:) 3239, 12410, 12832 Landsmålsarkivet Uppsala, Östra Smålands och Ölands Landsmålsförening (Informant G.V. Sylvander), (accessionsnummer:) 93:26 ULMA, Östergren E (accessionsnummer:) 25:50 ULMA (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). Samtal med Tommy Kuusela, forskningsarkivarie på Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala (DFU) om sägner om Oden, och Odens jakt.

Tryckta Källor

Internetkällor

Alkarp Magnus 1997. Fornvännen (92), Riksantikvarieämbetet: s. 155-161 *Källan, lunden och templet: Uppsalaskildring i ny belysning*: http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1997_155 (Hämtad 2019-04-03)

Claude Lévi-Strauss Wikipedia: https://sv.m.wikipedia.org/Claude_Lévi-Strauss (Hämtad 2019-04-03)

Ek-Nilsson Katarina 2016 *Det moderna och postmoderna- en introduktion*, Nätverket-etnologisk tidskrift, (20): s. 8-12: <http://natverket.etnologi.uu.se> (Hämtad 2019-04-03)

Gamla Uppsala kyrka Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Gamla_Uppsala_kyrka (Hämtad 2019-04-03)

Geijer Erik Gustaf 1811 *Vikingen* Svensk lyrik: <http://www.svensklyrik.se/poeter/erik-gustaf-geijer/vikingen> (Hämtad 2019-04-03)

Landsmålsförening Wikipedia: <https://sv.wikipedia.org/wiki/Landsm%C3%A5lsf%C3%B6rening> (Hämtad 2019-04-03)

Nurmi Seppo 2014 *Vikingar-Vilka var de egentligen* Kosmiska: <http://kosmiska.se/files/hist/vikingar.html> (Hämtad 2019-04-03)

Olof Rudbeck den äldre Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Olof_Rudbeck_den_%C3%A4ldre (Hämtad 2019-04-03)

Tomasmesse Wikipedia: https://no.wikipedia.org/wiki/Tomasmesse_I (Hämtad 2019-04-03)

Övergångsrit Wikipedia: <https://sv.wikipedia.org/wiki/%C3%96verg%C3%A5ngsrit> (Hämtad 2019-04-03)

Litteratur

- Axelsson, Tony & Maria Vretemark 2013. *Varnhem: Innan munkarna kom*. Skara: Västergötlands museum.
- Bellah, Robert N. 1964. *Religious Evolution*. American Sociological Review.
- Collinder, Björn 1983. *Snorres Edda*. Stockholm: Forum.
- Davidson, H.R. Ellis 1964. *Gods and myths of northern europe*. London: Penguin books.
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 1982. *Kulturanalys: Ett etnologiskt perspektiv*. Lund: Liber.
- Ek-Nilsson, Katarina 2016. *Det moderna och det postmoderna - en introduktion*. Nätverket-etnologisk tidskrift, (20) s. 8-12.
- Ewing, Thor 2008. *Gods and worshippers – in the viking and germanic world*. Gloucestershire: The History Press.
- Kershaw, Chris 2000. *The One-eyed God – Odin and the (Indo-) Germanic Männerbunde*, Institute for the study of man Inc.
- Kjersén, Harald 2013. *Vikingar och runor*. B-uppsats i historia. Uppsala universitet.
- Klintberg, Bengt af 2008. *Svenska folksägner*. Stockholm: Norstedt.
- Levi-Strauss, Claude 1955. "Structural Anthropology: The Structural Study of Myth". *The Journal of American Folklore* (Oct-Dec).
- Lilja, Agneta 1996. *Föreställningen om den ideala uppteckningen*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet. Diss.
- Lönnroth, Lars 2017. *Det germanska spåret*. Stockholm, Natur och kultur.
- Rydberg, Viktor 1887. *Fädernas Gudasaga*, Stockholm, Bonnier.
- Schön Ebbe, 2008. *Asa-Tors hammare*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
1986. *Älvor, vättar och andra väsen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Skott, Fredrik 2008. *Folkets Minnen*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Öhlander, Magnus & Jenny Gunnarsson Payne 2017. *Tillämpad Kulturteori*. Lund: Studentlitteratur.

